

Marija Š e r c e r

INFORMACIJA O ZBIRKAMA ORUŽJA U MUZEJIMA SR HRVATSKE

U posljednjih nekoliko godina mnogi muzeji u Hrvatskoj dobili su nove stručnjake, preuredili svoje posteve, obradili pojedine zbirke pa su mjestimično i fundusi oružja došli do svoga punog izražaja (Vukovar, Slavonski Brod, Koprivnica, Etnografski muzej u Zagrebu). Stoga bismo ukazali na to koji muzeji posjeduju oružje, koje vrste i tipove oružja čuvaju i koje je značenje tih predmeta za cjelokupni fondus oružja SR Hrvatske. Podaci o zbirkama oružja prikupljeni su posjetom spomenutim muzejima ili prepiskom.

Ovo informativno izlaganje koncipirali smo kao vrstu putovanja - ekskurzije po muzejima naše Republike. Osvrt na zbirke oružja polazi od subjektivnog stava samog "putnika" koji je po svom muzejsko-stručnom interesu vezan za razdoblje srednjeg i novog vijeka s graničnom godinom 1918. Prema tome oružje koje pripada tzv. arheološkim zbirkama ili oružje II svjetskog rata nije uvršteno u materijale ovog izlaganja. Muzeji koji nisu spomenuti nisu došli u obzir zbog toga što ne raspolažu većim brojem predmeta oružja ili se predmeti ne uklapaju u spomenuto razdoblje, dok neki muzeji nisu poslali tražene podatke.

Putovanje ćemo započeti na krajnjem istoku naše Republike, u Vukovaru. Gradski muzej u Vukovaru posjeduje oko 350 primjeraka oružja srednjeg vijeka, oružje turskog odnosno bosanskog porijekla kao i oružje 18. i 19. stoljeća. U postavu muzeja istaknuli bismo nekoliko vrijednih primjeraka vatrenog oružja. Na jednom pištolju nalaze se veoma lijepi srebrni okovi kvalitetne izrade u stilu kasnog baroka a lovačko oružje 19. stoljeća signirano je imenima znamenitih puškara Johanna Peterlonga iz Innsburka te A. Schreibera ili I. Ungera iz Graza.

Muzej Slavonije u Osijeku raspolaže s oko 610 primjeraka oružja iz vremena od 14. do 20. stoljeća. Vatreno oružje monografski je obrađeno zaslugom profesora Nikole Kosanovića.¹ U zbirci se nalazi čak i jedan lovački samostrijel. Zanimljive su dvije puške na kremen s cijevima koje su signirane imenima španjolskih oružara. Veći broj pušaka i pištolja s mehanizmima za paljenje tipa miquelet balkanske su provenijencije. Jedinstven je primjerak puške marokanskog porijekla s nizozemskim mehanizmom za paljenje.

Muzej Požeške kotline u Slavonskoj Požegi čuva 50-tak komada oružja među kojima se ističu husarske sablje iz 18. stoljeća kao i veći broj oružja turskog odnosno bosanskog porijekla.

Muzej Brodskog Posavlja u Slevonskom Brodu ima vrijednu zbirku hladnog i vatrenog oružja od 128 predmeta pretežno iz 18. i 19. stoljeća.

Gradski muzej u Sisku posjeduje oko 60 predmeta oružja koje potječe iz vremena od 16. do 19. stoljeća. To je vatreno i hladno oružje dijelom iz turskog razdoblja: puške, pištolji i jatagani te 3 tope. Iz 19. stoljeća potječe nešto vojničkih pušaka, pištolja, mačeva i sablji.

Putujući tako Savom do Siske dospjeli smo nadomak Zagrebu. U glavnom gradu naše Republike nekoliko muzeja ima vrijedne zbirke oružja. To su Lovački muzej, Muzej grada Zagreba, Muzej za umjetnost i obrt, Etnografski muzej i Povijesni muzej Hrvatske.

Lovački muzej posjeduje 42 predmeta oružja koje je većim dijelom izloženo u stalnom postavu. Tu se nalaze lovečke puške raznih mehanizama, od onih na kolo do modernih lovečkih pušaka s početka 20. stoljeća. U nastojanju da što vjernije prikaže sve mehanizme vatrenog oružja kojima su se služili u prošlosti u lovu, Lovački muzej je čak dao izrediti kopiju puške na fitilj. Uz vatreno oružje izložena je i oprema. Posebno bismo istekli vitrinu s municijom lovečkih pušaka 19. stoljeća. Da bi što bolje kompletirao svoju zbirku, Muzej je prije izvjesnog vremena nabavio jedan veoma lijep primjerek lovečkog samostrijela.

Muzej grada Zagreba raspolaže s oko 70 predmeta hladnog i vatrenog oružja iz 18. i 19. stoljeća. Najveću vrijednost te zbirke predstavljaju redovi zagrebačkih puškara Sahana, Gabriele i Matačića.

Muzej za umjetnost i obrt ima oko 100 komada različitoga vatrenog i hladnog oružja zapadno evropskog i turskog (orijentalnog) porijekla. Veći dio predmeta nalazi se još u spremištu. Najvredniji dio zbirke čini lovečko oružje, jedan lovečki samostrijel kao i izuzetno vrijedan pištolj na kolo iz druge polovine 16. stoljeća s intarziranim drvenim kundakom čija glavica završava u obliku kugle.

Etnografski muzej čuva među predmetima svojih zbirki nekoliko posuda za barut od jelenjeg roga ali je posebno značajna zbirka iz vevropskog oružja ovog muzeja. U novom postavu vrijednost te zbirke došla je u potpunosti do izražaja. Zbirka se sastoji od 1050 predmeta veoma raznolikog oružja. Tu su koplja, lukovi, strijele, bumere i bumeranzi, štitovi, kijače, toljage, buzdovani i topuzi, mačevi, sablje, noževi, sjekire i oklopi samuraja. Oružje potječe s afričkog kontinenta i to većim dijelom iz Etiopije i Zaira, zatim iz Azije (Indija, Indonezija, Kina i Japan), s područja Oceanije u koju ubrajamo Melaneziju i Australiju te s područja Južne Amerike. Među najvrednijim predmetima ove zbirke istekli bismo štitove, poglavičke paradne sjekire i noževe iz Zaira, samurajske oklope i sablje tipa katana iz Japana, krisove i bodeže iz Indo-

nezije te veoma vrijednu etiopsku sablju, dar etiopskog cara braći Seljan.

Povijesni muzej Hrvatske ima zbirku od oko 3000 predmeta različitog hladnog i vatrenog oružja koje potječe iz vremena od 8. do početka 20. stoljeća. Među njima je veći broj oružja zapadno-evropskog porijekla i nešto manji ali znatan broj oružja turskog odnosno bosanskog porijekla. Među značajnijim predmetima istaknuli bismo oružje vezano uz povijesne ličnosti kao gotički mač bana Nikole Banića iz 14. stoljeća, buzdovan i mač na jednu i pol ruke iz 16. stoljeća koji po tradiciji potječu iz obitelji Zrinjskih te pištolj na kolo signiran imenom Nikole Zrinjskog Sigetskog (druga polovina 16. stoljeća). Među oružjem turskog porijekla nalazimo pušku kremenjaču Osman paše Resulbegovića s početka 17. stoljeća i sablju Husein paše Gredašćevića iz sredine 19. stoljeća. Osobito nam je drago susresti na oružju imena domaćih majstora među kojima se uz zagrebačke javljaju i imena karlovačkog majstora Jakoba Šašela i Petrinjca Tanasije Briševca. Ponosimo se također radovima oružara Brescie, Prage, Beča i Pariza. S obzirom na to da Povijesni muzej Hrvatske još nema stalni postav, oružje služi kao popratni materijal raznih tematskih izložbi ili se priređuju samostalne izložbe oružja. Oružje koje se izlaže kao tipološki vezana cjelina popraćeno je odgovarajućim katalogom. Na taj način dosada je obrađeno i objavljeno oružje na motki i zbirke jetagane Povijesnog muzeja Hrvatske.²

Obilazak muzeja sjeverozapadne Hrvatske započet ćemo Muzejom grada Koprivnice. Muzej posjeduje zbirku oružja od oko 50 komada iz vremena od 14. do 20. stoljeća. Zbirka obiluje raznolikim i zanimljivim predmetima. Između ostalog susrećemo četiri mača iz 14. i 15. stoljeća među kojima je veoma interesantan onaj s kraja 15. stoljeća s krsnicom savijenom u obliku slova S. U zbirci se nalazi veliki broj sjekira koje su nađene u blizini Koprivnice u tzv. "šoderici", zatim jedna gradska bedemska kukača iz 1557. godine, nekoliko pištolja na kremen iz 18. i 19. stoljeća, buzdovan iz obitelji Keglević iz 18. stoljeća i jedna kasnobarokna sablja kvalitetne izrade iz sredine 18. stoljeća. Među kuriozitetne svoje vrste spada engleski trocijevni pištolj s paljenjem na kremen s početka 19. stoljeća na kojem je s donje strane pričvršćen preklopni bajonet.

Gradski muzej u Varaždinu ima također vrijednu zbirku oružja. Zbirke još nije sređena, ali se najvredniji eksponati mogu vidjeti u stalnom postavu. To su impozantni, odlično sačuvani, signirani topovi iz 16. i 17. stoljeća lijevača Martina Hilgera,³ Mihaela Doblara i Petera Wagnera. Među izuzetne vrijednosti ovog muzeja spada helebarda tjelesne straže nadvojvode Karla iz 1564.g. i par lovačkih pušaka na kolo iz druge četvrtine 17. stoljeća. Puške pripadaju dekorativnoj skupini oružja koja se izrađivala u Tešinu (Cieszyn, Teschen) u današnjoj Poljskoj.⁴

U blizini Vereždina nalazi se dvorac Trakošćan s vrijednom zbirkom oružja. Do fatalne krađe koja je zadesila dvorac u zbirci se nalazilo blizu 200 predmeta oružja koji su pripadali vremenu od 16. do 19. stoljeća. Tom krađom cjelokupan fondus oružja SR Hrvatske osiromašen je za znatan broj pištolja na kolo. Međutim zbirka je još uvijek veoma zanimljiva. Ovdje se nalazi jedna kompletna bedemska puška kukača sa željeznim držečem koji završava kolutom, zatim nekoliko signiranih pušaka na kolo, nekoliko mačeva schiavona, husarskih sablji i veći broj oružja na motki. U gornjem prizemlju u tzv. viteškoj dvorani izložene su uz dekorativno oružje i dve konjaničke oklope.

Na putu u Karlovac zadržat ćemo se u tvrdom gradu Ozlju. Muzejska se zbirka prema mogućnostima neprestano popunjava pa se i zbirka oružja povećala otkupom nekih vrijednih predmeta. U spremištu se nalazi znatan broj još neobrađenih predmeta među kojima prepoznajemo oružje turskog odnosno balkanskog porijekla (puške, sablje, jatagane) pa čak i japensku sablju tipa katana.

Gradski muzej u Karlovcu posjeduje 52 predmeta oružja i to: 29 sablji, 24 lovačke puške, 6 pištolja, 5 mačeva i 8 vojničkih pušaka. Oružje potječe većim dijelom iz 19. i početka 20. stoljeća. Među lovačkim puškama najdragocjenije su dvije koje je izradio puškar Jakob Šašel.

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja na Rijeci ima oko 110 predmeta hladnog i vatrenog oružja. Oružje je veoma raznovrsno. Spomenut ćemo oružje na motki, mačeve među kojima dvije schiavone, dva kompletna oklope te izvjestan broj turskog i lovačkog oružja. Uz Etnografski muzej u Zagrebu, muzej u Rijeci također posjeduje nešto oružje iz vanevropskih zemalja.

U Istri ćemo se zadržati u Zavičajnom muzeju Poreštine u Poreču. Muzej posjeduje 53 predmeta oružja koje pripada vremenu od 17. do 19. stoljeća. U zbirci se nalazi nekoliko značajnijih pušaka kremenjača među kojima je najzanimljivija puška iz 17. stoljeća signirana imenom brescianskog majstora Lezerinija.

Na području Dalmacije muzeji u Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku posjeduju nešto veće zbirke oružja.

U Zadru Etnografski odjel Muzeja posjeduje 61 komad hladnog i vatrenog oružja većim dijelom iz 19. stoljeća. Kulturno-historijski odjel ima 8 brončanih topova s kraja 16. stoljeća koji su izvađeni iz more s potopljenog broda kod otočića Gnalić.

Muzej u Šibeniku raspolaže s oko 140 predmeta što vatrenog što hladnog oružja iz 16, 17, 18. i 19. stoljeća. Veoma je zanimljiva ugarska vojnička sablja iz 16/17. stoljeća. Među noževima s filigranskim ukrasom ističe se nož signiran godinom 1124. po Hidžri (1712/1713.g.) što je rani datum za tu

vrstu oružja. Spomenuli bismo još tromblon španjolskog porijekla i pištolj na kremen kvalitetne izrade iz 18. stoljeća. U zbirci oružja nalaze se još dva manja topa, dok su dva veća smještena u slobodnom prostoru ispred muzejske zgrade.

U Splitu su dva muzeja sa zbirkama oružja. To su Muzej grada Splita i Vojno-pomorski muzej.

Muzej grada Splita posjeduje lijepu zbirku oružja od 260 predmeta. Neki predmeti potječu iz 16. stoljeća a ostatak iz 17, 18. i 19. stoljeća. Zanimljive su dvije signirane teške puške fitiljače kao i posude za barut iz druge polovine 16. stoljeća. Veći dio oružja na motki je paradnog tipa. U muzeju se nalazi znatan broj mačeva schiavona 16. i 17. stoljeća.

Vojno-pomorski muzej u Splitu pored većeg broja oružja novijeg datuma posjeduje nekoliko veoma vrijednih predmeta oružja. Između ostalog mač čije je sječivo označeno imenom znamenitog toledanskog majstora Tomasa Ayale s početka 17. stoljeća.

U Dubrovniku su također dva muzeja koja posjeduju oružje. To su Pomorski muzej u tvrđavi sv. Ivana i Gradski muzej u Kneževom dvoru.

U Pomorskom muzeju nalazi se 20-tak predmeta oružja. Značajniji predmeti uključeni su u stalni postav, dok je u spremištu manji broj oružja uglavnom iz 19. i početka 20. stoljeća. U postavu su zanimljivi brodski topovi 18. stoljeća kao i garnitura pištolje na piston znamenitog pariškog puškara Le Pagea s početka 19. stoljeća.

Gradski muzej posjeduje oko 100 komada oružja od kojih veći dio potječe iz 17, 18. i početka 19. stoljeća. Među osobito vrijedne predmete ubrojili bismo paradne mačeve iz 18. stoljeća. Posebno se ističe paradni mač s kraja 18. i početka 19. stoljeća izrađen u klasicističkom stilu. Na trobridom jetkanom sječivu nalaze se pozlaćeni ukrasi. Balčak je veoma kićen s glavicom drške u obliku vaze i s branikom u obliku školjke na pet režnjeve s ukrasima poput ljudskih glava u ovalnim medaljonima.

Na kraju izlaganja željeli bismo primijetiti da zbirke oružja u muzejima naše Republike nemaju oružje karakteristično za određeno područje, grad ili utvrdu. Kao primjere navest ćemo Karlovac i Varaždin koji su stoljećima bili centri Vojne krajine a u njihovim zbirkama nedostaje oružje odgovarajućeg razdoblja. Za muzeje Dalmacije i Hrvatskog primorja karakteristična je veća prisutnost mornaričkog oružja i schiavona ali nema govora o nekom obilju. Veći dio zbirki oružja prikupljao se nakon II svjetskog rata otkupom zbirke nekog mjesnog sakupljača, darovima ili slučajnim nalazima na terenu. Zbog toga su zbirke oružja naših muzeja veoma slične.

U zaključku možemo navesti da smo spomenuli 23 muzejske ustanove na području SR Hrvatske. Za 3 ustanove nemamo podataka o broju oružja u njihovim zbirkama (Vareždin, Ozalj, Vojno-pomorski muzej u Splitu). Približan broj oružja u 20 muzejskih ustanova iznosi 6.472 predmeta. U nekim muzejima kao, na primjer, u Samoboru, Krapini, Kutini ili Vinkovcima nalazi se po desetak komada oružja. Ako se pribroje još nesređene zbirke, možda neće biti pretjerano procijeniti cjelokupan fondus oružja srednjeg i novog vijeka u muzejima SR Hrvatske na blizu 7.000 predmeta.

S obzirom na našu burnu povijest bogatu ratovima broj sačuvanog oružja čini nam se veoma malen. Napominjemo da fondus oružja Mađarskog Nacionalnog muzeja u Budimpešti iznosi preko 8.000 predmeta. Naši povjesničari kao i brojni izvori govore o arsenalima, utvrdama krcatim oružjem za opskrbu vojne. Od oružene obitelji Zrinjskih i Frankopena preostali su pojedinačni predmeti koje možemo na prste nabrojati. Gdje je oružje novijeg plemstva, gdje su paradne sablje naših političara 19. stoljeća, gdje su činovničke sablje naših predjedova? Ne želim zaključiti tužaljkom nad izgubljenim i nepovratnim, ali bih željela naglasiti da ono što nam je preostalo treba to više i još bolje upoznati, istražiti, proučiti, voljeti i čuvati.

B i l j e š k e :

1. N.Kosanović, Staro vatreno oružje u Muzeju Slavonije, Osječki zbornik, XI, Osijek, 1967, 133-166.
2. M.Šercer, Staro oružje na motki, Zagreb, 1972. Ista, Jategeni Povijesnog muzeja Hrvatske, Zagreb, 1975.
3. M.Ilijanić, Osvrt na neke radove ljevača Martina Hilgera, Vesnik Vojnog muzeja, 3, Beograd, 1956, 143-148.
4. Dr Peter Krenn, Über drei Prunkwaffen des Grädski muzej zu Varaždin, Godišnjak Grädskog muzeja, 4, Varaždin, 1970, 97-105.
5. V.Leskošek, Trakošćan, 1968.